

La situació dels drets de les dones a la Vall del riu Senegal

(Riba esquerra i dreta)

Document de divulgació sobre les principals
conclusions segons el tipus de dret.

En un context marcat per les discriminacions, les dificultats d'accés a l'educació, a la salut, al treball, a l'herència o fins i tot a la propietat per part de les dones, en relació amb les desigualtats de gènere, un equip pluridisciplinar d'investigadors de la Universitat Gaston Berger -a través del Grup d'Estudis i Recerca Gènere i Societat (GESTES) de la Unitat d'Educació i Recerca de l'UFR LSH i de l'UFR Ciències Jurídiques i Polítiques (SJP)- aborda la situació de les dones senegaleses i mauritanes, més precisament en el departament de Podor (Ajuntaments de Mery i Madina Ndiathbé) i en la regió de Brakna a Mauritània (Ajuntaments d'Aéré M'Bar i de Bababé). La investigació ha estat realitzada en el marc del projecte «Acompanyament de cooperatives femenines de la Vall del riu Senegal per la seva emancipació i la valorització del seu treball envers la sobirania alimentària» (2015-2016), pilotat per la Fundació Món-3 i finançat per l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament (ACCD).

Aquest document resumeix les principals conclusions i recomanacions segons el tipus de dret:

- **Dret a la justícia.**
- **Dret a la salut.**
- **Dret a l'aigua.**
- **Dret a l'educació.**
- **Dret a la informació.**
- **Dret al treball.**
- **Dret a la terra.**
- **Dret a la seguretat alimentària.**
- **Dret al transport i a la mobilitat.**

I. El dret a la justícia

1. Com es defineix?

La justícia fa referència al respecte als drets humans, que són valors i principis que regeixen les relacions entre els individus i els estats a través de lleis que garanteixen l'equitat i la igualtat. Tot individu té dret a la llibertat i a la seguretat de la seva persona. Ningú pot ser objecte d'un arrest o una detenció arbitrària. Ningú pot ser privat de la seva llibertat, si no és per motius relacionats amb la llei (1. article 9 de PIDESC, 1966). El dret a la justícia inclou la idea de poder abastar una jurisdicció, estatal o privada, amb la finalitat de fer respectar el seu dret.

2. L'accés al dret a la justícia

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	56,0%	42,7%	01,3%	100%
Senegal	17,1%	37,8%	45,1%	100%

Les dones declaren majoritàriament tenir problemes per accedir a la justícia en tots dos països, però la situació és més crítica a Mauritània que a Senegal. Efectivament, aquí només un 1,3% de les dones productores tenen accés de manera completa al dret a la justícia, davant del 45,1% de Senegal. Malgrat això, el 42,7% (Mauritània) i 37,8% (Senegal) declaren tenir-lo parcialment.

3. La realitat del dret a la justícia

Tractant-se de l'accés a la justícia, les dones a Mauritània declaren majoritàriament tenir problemes per accedir-hi. Efectivament, el 53% de les dones enquestades no hi tenen accés davant d'un 42,7% que declaren tenir-hi accés parcial i un 1,3% complet. Aquest resultat s'explica, primerament, per la feble presència de les estructures de justícia a les zones enquestades. Contràriament al Senegal, on el 61% de les respostes han assenyalat la presència d'un punt de presència de policia, a Mauritània el 84,4% declaren constatar l'absència d'estructures de seguretat i de justícia. La feble presència d'estructures formals de justícia i els problemes lligats a l'accessibilitat afavoreixen el recurs a mecanismes informals. Les dones tenen, generalment, tendència a no exposar els diferents tipus d'abús a la justícia, principalment, en casos de violència basada en el gènere, on regna la impunitat.

4. Recomanacions de millora

Com és habitual en entorns rurals, les institucions de seguretat i de justícia estan massa allunyades de les dones productores enquestades. La principal recomanació per millorar l'accés de les dones a la justícia és construir estructures de seguretat i justícia en zones rurals. La idea de justícia de proximitat s'ha de posar en pràctica en instal·lar les cases de justícia a Senegal.

II. El dret a la salut

1. Com es defineix?

El dret a la salut és un dret individual inalienable. Es defineix com «El dret que té tota persona de gaudir del millor estat de salut física i mental que sigui capaç d'aconseguir» (art 12 del PIDESC, 1966). L'OMS ha descrit la salut com un estat complet de benestar físic, mental i social. No és només l'absència de malaltia.

L'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans diu: «Tota persona té dret a un nivell de vida suficient per assegurar la seva salut, el seu benestar i el de la seva família, sobretot pel que fa a l'alimentació, el vestit, l'habitatge, els medicaments i els serveis socials necessaris. Té dret a la seguretat en cas de baixa per malaltia, invalidesa, viudetat, vellesa... La maternitat i la infància tenen dret a una assistència especial...».

El dret a la salut comprèn l'accés, en temps útil, a serveis de sanitat acceptables, d'una qualitat mínima i d'un cost assumible. La seva realització està fortament relacionada a la d'altres drets: alimentació, habitatge, higiene, condicions laborals, exercici de les llibertats, sobretot sindicals...

2. L'accés al dret a la salut

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	26,3%	68,4%	05,3%	100%
Senegal	05,2%	39,9%	54,8%	100%

És remarcable que, al Senegal, un 54,8% de les dones productores tenen accés al dret a la sanitat, contra el 5,3% de dones que hi tenen accés a Mauritània. La majoria de dones mauritanes declaren tenir-hi accés de manera parcial, el 81,3%.

3. La realitat del dret a la salut

Els esforços duts a terme pels Estats (Senegal i Mauritània) per facilitar l'accés als medicaments per part de les poblacions rurals no han produït una millora general de l'ús dels medicaments ni una reducció de les desigualtats en l'accés a la salut.

L'accés a les estructures de salut (casa de salut, punt de salut, centre de salut) constitueix el principal problema a les zones enquestades. Al Senegal, un 5% de les dones tenen accés a una estructura de salut, però a Mauritània només el 6,3%.

Les poblacions enquestades assenyalen dificultats relacionades amb la qualitat dels serveis, la manca de personal i les distàncies per accedir als serveis apropiats.

El cost elevat dels serveis de salut és problema en les dues zones enquestades. Al Senegal, les dones expressen que els medicaments són cars (80%), i a Mauritània, quasi totes les dones es queixen del preu dels medicaments (97%).

4. Recomanacions de millora

L'accés dificultós als serveis de salut contribueix a la degradació de les condicions de vida de les dones rurals i a la inefectivitat dels seus DESC. La millora de la qualitat de la salut passa, sobretot, per la dotació d'equipaments mèdics i hospitalaris, mobiliari i medicaments essencials per a cases, punts i centres de salut, però també passa per reforçar els serveis amb personal qualificat.

III. El dret a l'aigua

1. Com es defineix?

Aquest dret es defineix de la següent manera: «Tota persona té dret a una aigua que sigui salubre i de qualitat acceptable, disponible en una quantitat suficient, de manera constant i accessible físicament, econòmicament (a un cost assumible) i sense discriminació».

Disposar d'aigua potable a les llars és essencial per millorar les condicions de vida de les dones i els seus fills i filles. Permet reduir les càrregues de treball domèstic que els són reservades, sovint a costa de la seva salut, i dedicar-se a activitats generadores d'ingressos.

2. L'accés al dret a l'aigua

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	13,2%	42,1%	44,7%	100%
Senegal	04,5%	31,2%	64,4%	100%

Al voltant d'un 64,4% de les dones productores enquestades al Senegal declaren tenir accés complet al dret a l'aigua, mentre que a Mauritània són el 44,7%.

3. La realitat del dret a l'aigua

De manera general, les dones tenen accés majoritàriament al dret a l'aigua potable. Les dades desagregades mostren una situació idèntica a Senegal (97,6%) i Mauritània (98,7%). A Mauritània, la disponibilitat de manera constant és un problema més important. Els principals obstacles resideixen, pel que fa a la disponibilitat de recursos d'aigua, a la governança del sector hidràulic i la gestió i satisfacció de la demanda en infraestructures. A certes localitats les fonts no funcionen de forma contínua o són poques per a les necessitats dels qui hi viuen.

Les dades sobre les fonts d'aigua apta per al consum il·lustren també una generalització de l'ús d'aixetes a les concessions (68,5%). Quant a la qualitat de l'aigua, majoritàriament es valora com a bona en les diferents zones enquestades.

Sent l'aigua un recurs essencial per a l'activitat agrícola, la situació global en relació a la seva disponibilitat en les explotacions agrícoles és valorada com a acceptable. Efectivament, les dones productores tenen quasi totes accés a l'aigua (99,7%) i jutgen, majoritàriament (79,4%), que les distàncies que separen les fonts d'aprovisionament d'aigua de les seves explotacions no són massa importants. Això permet dir que per aquelles que tenen accés a explotacions agrícoles, un factor a considerar per a la producció serà la disponibilitat d'aigua.

Tanmateix, moltes dones subratllen el cost elevat de l'aigua de la qual disposen. Opinen que el preu és car. L'aigua representa un volum de despesa important que s'endú bona part dels ingressos que obtenen de les explotacions agrícoles.

4. Recomanacions de millora

Afavorir una governança inclusiva de l'accés a l'aigua per a l'increment de les infraestructures i la reducció dels costos d'accés a la disponibilitat d'aigua i al bon funcionament de les fonts són les principals recomanacions pel que fa a l'accés a l'aigua tant a Mauritània com a Senegal.

IV. El dret a l'educació

1. Com es defineix?

L'educació és un dret humà fonamental, reconegut com a tal dins la Declaració Universal dels Drets Humans i que cal que sigui accessible per a tota persona sense discriminació. El benefici d'aquest dret implica generalment l'accés a la informació, la participació política i la participació en la governança local. Així es consagren el dret a l'ensenyament primari obligatori i gratuït i el dret a l'ensenyament secundari i superior accessible a tothom. S'hi afegeix la instauració progressiva de la gratuïtat i la llibertat dels pares d'escollir l'escola dels seus fills.

2. L'accés al dret a l'educació

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	56,6%	39,5%	03,9%	100%
Senegal	07,7%	33,7%	58,5%	100%

Les dones gaudeixen del seu dret a l'educació en un 3,9% a Mauritània i en un 58,5% al Senegal.

3. La realitat del dret a l'educació

De les entrevistes destaca que les nenes tenen accés al sistema educatiu. Malgrat això, es remarca que a nivell de la població adulta no és el cas, tal i com mostren les dades quantitatives. Efectivament, els resultats apunten una feblesa bastant marcada del nivell d'instrucció de les dones productores enquestades al Senegal i a Mauritània. Aproximadament un 76% de les enquestades no han anat mai a l'escola. La decisió dels pares i la seva pròpia manca de mitjans són les dues principals raons esmentades. Una legislació restrictiva, pràctiques culturals i costums socials ancestrals impedeixen a les dones gaudir plenament dels seus drets en matèria d'educació a ambdós països. Les lleis i els costums no tenen en compte el desequilibri social i econòmic del quan són víctimes les dones mauritanes.

4. Recomanacions de millora

En conseqüència, vetllar sobre la situació actual és especialment important perquè tot allò adquirit no es perdi. Així doncs, la posada en marxa d'un observatori format per associacions i altres membres sobre l'educació de les nenes és una primera recomanació.

Pel que fa a la situació de les persones adultes, la implementació d'un pla de formació en diferents dominis és un excel·lent mitjà per mantenir el lideratge i l'apoderament de les dones. L'acompanyament en dominis específics, com ara la gestió, la comptabilitat, la gestió de projectes, l'agroecologia, la transformació, etc. són mitjans educatius que poden tenir un impacte sobre l'accés de les dones a la governança i a altres drets.

V. El dret a la informació

1. Com es defineix?

La legislació internacional sobre els drets humans considera que el dret a la informació és un element intrínsec del dret fonamental a la llibertat d'expressió, que comprèn el dret de buscar, rebre i rebatre les informacions.

L'article 19 de la Declaració dels Drets Humans, adoptada el 1948 en tant que resolució de l'Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides, estipula: «Tot individu té dret a la llibertat d'opinió i expressió, la qual cosa implica el dret a no ser perseguit per les seves opinions i a cercar, rebre i rebatre, sense consideracions de fronteres, les informacions i les idees per qualsevol mitjà d'expressió».

2. L'accés al dret a la informació

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	22,4%	75,0%	02,6%	100%
Senegal	08,6%	32,7%	58,8%	100%

El dret a la informació i a la llibertat d'expressió està molt més garantit al Senegal que a Mauritània. Efectivament, a Mauritània només el 2,6% de les dones gaudeixen de manera completa del seu dret a la informació, mentre que a Senegal és el 58,8%. Més del 75% de dones a Mauritània declaren tenir-lo de manera parcial.

3. La realitat del dret a la informació

Les dones productores tenen, generalment, accés a la informació sobre els DESC. De mitjana, el 85% d'elles ho afirmen. La principal font d'informació és la ràdio, seguida de la televisió, que és més important a Senegal que a Mauritània. L'univers mediàtic televisiu s'ha enriquit àmpliament al Senegal. Al mateix temps, per als dos països, la premsa escrita i internet són molt poc utilitzats. Només els líders recorren a la informació provinent de fonts diferents, com els debats i les conferències a les quals tenen accés.

4. Recomanacions de millora

La necessitat de difondre les informacions estratègiques per les ràdios, tot reforçant les capacitats de les dones a utilitzar la televisió i fonts com la premsa escrita, esdevé imprescindible. Efectivament, el coneixement és un recurs estratègic per afavorir l'accés de les dones als DESC.

VI.El dret al treball

1. Com es defineix?

Els Estats signants del Pacte Internacional relatiu als Drets Econòmics, Socials i Culturals (DESC) reconeixen el dret al treball, que comprèn el dret que té tota persona a tenir la possibilitat de guanyar-se la vida mitjançant un treball lliurement escollit o acceptat, i prendran mesures per salvaguardar-lo. (1. Article 6 del PIDESC, 1966).

La comunitat internacional, juntament amb el dret al treball reconegut a tota persona, instaura la idea de treball decent.

2. L'accés al dret al treball

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	32,9%	56,6%	10,5%	100%
Senegal	08,1%	38,5%	53,4%	100%

3. La realitat del dret al treball

El dret a accedir a un treball és real a tots dos països. De totes maneres, es només parcial en una àmplia proporció de les enquestades, sobretot a Mauritània. Això significa que el dret de les dones a accedir a un treball està subjecte, encara, a discriminacions. Es tracta d'un dret fonamental per garantir l'apoderament de les dones. Efectivament, encara que les dones participen a les tasques i activitats agrícoles i comercials, no disposen d'independència per decidir sobre la gestió dels seus ingressos. D'altra banda, la tutela que estructura les societats patriarcals en el sí dels dos països influeix l'existència real del dret al treball de les dones.

4. Recomanacions de millora

Transformar les diferències de gènere que són desiguals tant dins l'espai familiar com en el comunitari per l'educació en igualtat entre homes i dones.

Recórrer al marc cultural i religiós per mostrar als diferents agents que el dret al treball de les dones beneficia tant la família com la comunitat.

VII. El dret a la terra

1. Com es defineix?

Els drets d'accés a la terra poden prendre les formes següents :

- Drets d'ús: El dret d'utilitzar la terra per pastures, cultius, recol·lecció d'allò que produeix el bosc...
- Drets de control: dret de decidir la manera en què la terra serà usada i de percebre el producte de la venda, de la recol·lecció, etc.
- Dret de transferència: dret de vendre o hipotecar la terra, de transmetre-la, via intercanvis intracomunitaris o herències, de distribuir els drets d'ús i de control.

2. L'accés al dret a la terra

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	28,0%	02,7%	69,3%	100%
Senegal	22,0%	35,1%	42,9%	100%

Les dones a Mauritània tenen un dret d'accés a la terra major que les seves homòlogues senegaleses. En efecte, el 42,9% de les dones productores enquestades a Senegal tenen accés de manera completa al dret a la terra, mentre que a Mauritània és un 69,3%.

3. La realitat del dret a la terra

Els marcs jurídics dels dos països han posat en marxa procediments poc sensibles a la perspectiva de gènere. No tenen en compte les necessitats específiques de les dones. Les pràctiques han suplantat els marcs jurídics en matèria d'accés.

El marc jurídic no distingeix entre homes i dones en matèria d'accés a la terra. De totes maneres, les pràctiques socials i culturals redueixen l'efectivitat de la implementació d'aquest dret als dos països. L'accés de les dones a la terra és habitualment col·lectiu, sota marcs d'agrupament. Les raons són múltiples i sistèmiques, hi ha factors polítics, econòmics i socials. Hi ha, també, exemples de dones productores a la Vall del riu Senegal.

4. Recomanacions de millora

- Sensibilitzar les dones sobre la importància de l'accés individual a la terra.
- Reforçar la capacitat de les dones d'adquirir les terres posant en marxa línies de crèdit a baix tipus d'interès o sense interès.
- Reforçar l'apoderament per procediments individuals.
- Acompanyar els col·lectius locals per posar en marxa procediments d'assegurança de la terra.
- Implementació d'una cèl·lula de gènere en el marc dels ajuntaments i els governs departamentals, que tindria per objectiu la integració del gènere dins la governança local i també l'adopció d'una estratègia inclusiva pel que fa a les dones i els joves.

VIII. El dret a la seguretat alimentària.

1. Com es defineix?

«La seguretat alimentària consisteix en assegurar a tota persona, en tot moment, un accés físic i econòmic als aliments que necessita» (FAO, 1983).

És un resultat de la relació entre la producció agrícola i el consum d'una comunitat. La seguretat alimentària està lligada a factors com el control de la producció, l'accés a la terra, el finançament i els mercats.

2. L'accés al dret a la seguretat alimentària

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	14,7%	81,3%	04,0%	100%
Senegal	07,7%	44,9%	47,4%	100%

Al Senegal, un 47,4% de les dones productores tenen accés complet al dret a la seguretat alimentària, mentre que a Mauritània són un 4,0%. A més, més d'un 80% de la població enquestada afirma tenir-hi accés de manera parcial a Mauritània contra el 44,9% de Senegal.

3. La realitat del dret a la seguretat alimentària

El dret a la seguretat alimentària només és parcialment efectiu tant a Mauritània com a Senegal. L'exclusió de les dones a l'accés a la terra n'és un dels factors. Així mateix, la inaccessibilitat als factors de producció com les llavors, la tecnologia i el finançament són altres elements que contribueixen de manera clara a limitar l'accés efectiu al dret a la seguretat alimentària per part de les dones. L'accés al mercat i a les infraestructures viàries de qualitat també són un obstacle.

4. Recomanacions de millora

- Afavorir l'accés equitatiu de les dones a la terra i als factors de producció agrícola.
- Posar en marxa un marc d'intercanvi i de circulació de béns i persones en el sí de les comunitats i entre els dos països.
- Facilitar a les dones la possibilitat d'intervenir en tota la cadena.

El reforçament de les capacitats i la valoració dels productes locals són també importants.

IX. El dret al transport i a la mobilitat

1. Com es defineix?

El dret al transport i a la mobilitat es defineix com el dret a «desplaçar-se en unes condicions raonables d'accés, qualitat i preu, així com cost per a la comunitat, sobretot per l'ús d'un mitjà de transport obert al públic». L'accés a un sistema de transport és important per afavorir l'apoderament de les dones.

2. L'accés al dret al transport i a la mobilitat

País	No	Sí, parcialment	Sí, completament	Total
Mauritània	51,3%	46,1%	02,6%	100%
Senegal	09,8%	40,7%	49,6%	100%

Al voltant del 49,6% de les dones productores enquestades al Senegal declaren tenir accés de manera completa al dret al transport, mentre que a Mauritània són el 2,6%. El 46,1% de dones hi accedeixen de manera parcial a Mauritània, contra el 40,7% del Senegal.

3. La realitat del dret al transport

L'accés als mitjans de transport és efectiu per a les dones en tots dos països. Efectivament, les dones productores accedeixen en un 97,2% a un mitjà de transport i declaren, majoritàriament (86,2%), que es poden desplaçar i transportar allò que produeixen. Però cal assenyalar que, en molts casos, els mitjans de transport són vells. Els carros de tracció animal (bou o ruc) són utilitzats com a mitjà de transport principal (71,02%) a les zones estudiades. Els mitjans de transport motoritzats també són utilitzats, com és el cas de l'autobús (56,9%) o el taxi (9,3%).

Malgrat l'existència de mitjans de transport, les dones exposen problemàtiques importants relacionades amb la seva disponibilitat (49,1%), al seu preu excessiu (43,9%), a carreteres impracticables (38,6%) i a la situació de la zona (31,6%). Aquest darrer factor encareix el preu dels serveis de transport.

4. Recomanacions de millora

La problemàtica del transport que posen en evidència les dones a les localitats visitades impacta directament sobre el seu dret d'accés al mercat. Efectivament, l'accessibilitat i la practicitat d'una carretera i dels mitjans de transport són indispensables per accedir al mercat i aconseguir una bona campanya agrícola.

La principal recomanació és sensibilitzar les autoritats perquè facin inversions en infraestructures viàries, per tal de facilitar el desplaçament de béns i persones.

En definitiva, per gaudir d'una ciutadania completa cal afrontar el desafiament de transformar les relacions de gènere, que són encara abastament desiguals.

EQUIP

Pr. Fatou Diop Sall	Coordinadora GESTES
Pr. Mbissane Ngom	Director UFR SJP
Pr. Ndioro Sow	Responsable administratiu
Pr. Ould Mein	Investigador sènior
Dr. Cheikh Sadibou Sakho	Investigador sènior
M. Ousseynou Seye	Assistent d'investigació
M. Diabel Ndiaye	Assistent d'investigació
M. Ousmane Niang	Assistent d'investigació

UNIVERSITAT GASTON BERGER
UFR LLETRES I CIÈNCIES HUMANES
UFR CIÈNCIES JURÍDIQUES I POLÍTIQUES
GRUP D'ESTUDIS I D'INVESTIGACIÓ GÈNERE I SOCIETATS

Projecte pilotat per

Finançat per

El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de Món-3 i no reflecteix necessàriament l'opinió de l'ACCD.